บทความวิจัย

การมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์โบราณสถานของวัดในจังหวัดสมุทรสงคราม

PUBLIC PARTICIPATION IN THE CONSERVATION OF HISTORICAL TEMPLE SITES IN SAMUT SONGKHRAM PROVINCE

พระมหากันตินันท์ กนฺตสีโล (เฮงสกุล)[1*], พระครูสมุทรปริยัตยาภรณ์ (นพพล สายสินธุ์)[1]

Phramaha Guntinun Kantasilo (Hangsakul)[1*], Phrakhrusamutpariyattayaphon (Nopphon Saisin)[1]

[*]Corresponding Author E-mail: kantinanhengsakul@gmail.com

Received August 15, 2026; Revised October 2, 2026; Accepted October 6, 2026

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1. ศึกษาสภาพปัจจุบันการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์โบราณสถานของวัดในจังหวัดสมุทรสงคราม 2. ศึกษาปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์โบราณสถานของวัดในจังหวัดสมุทรสงคราม และ 3. นำเสนอรูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์โบราณสถานของวัดในจังหวัดสมุทรสงคราม ใช้ระเบียบวิธีวิจัยแบบผสมวิธีประกอบด้วย การวิจัยเชิงปริมาณ ใช้แบบสอบถามเก็บข้อมูลกับประชาชนกลุ่มตัวอย่าง จำนวน 384 คน และวิเคราะห์ด้วยค่าเฉลี่ย และค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ส่วนข้อมูลเชิงคุณภาพได้จากการสัมภาษณ์เชิงลึก และการประชุมสนทนากลุ่ม แล้ววิเคราะห์เนื้อหา

ผลการวิจัยพบว่า 1. สภาพปัจจุบันการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์โบราณสถานของวัดในจังหวัดสมุทรสงคราม โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\overline{X}$ = 3.58, S.D. = 1.06) 2. ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วมของประชาชน ประกอบด้วย 1) ภาวะผู้นำ ผู้นำต้องประพฤติตนเป็นแบบอย่างที่ดี 2) ผลประโยชน์และแรงจูงใจ ประชาชนตระหนักถึงคุณค่าทางจิตใจและทางเศรษฐกิจของโบราณสถาน และ 3) โครงสร้างกระบวนการมีส่วนร่วม การจัดระเบียบการทำงาน ช่องทาง

[1] หน่วยวิทยบริการ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ณ วัดอินทาราม ตำบลเหมืองใหม่ อำเภออัมพวา จังหวัดสมุทรสงคราม

[1] Faculty of Social Sciences Library Unit, Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Wat Intharam, Tambon Muang Mai, Amphoe Amphawa, Samut Songkhram Province

การสื่อสาร การใช้สื่อดิจิทัล และการสนับสนุนจากหน่วยงานภายนอก 3. รูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์โบราณสถานของวัดในจังหวัดสมุทรสงคราม ได้พัฒนาขึ้นจากแนวคิดการมีส่วนร่วม และหลักการอนุรักษ์โบราณสถาน โดยบูรณาการหลักสังคหวัตถุ 4 เป็นเครื่องมือประสานความสามัคคี และหลักสัมมัปปทาน 4 ซึ่งเป็นกรอบความเพียรในการทำงาน มี 4 ขั้นตอน ได้แก่ 1) ร่วมสร้างความตระหนักรู้และยอมรับความจริง 2) ร่วมกำหนดทิศทางการอนุรักษ์ที่ถูกต้อง 3) ร่วมลงพื้นที่ปฏิบัติจริง 4) ร่วมติดตามตรวจสอบและรักษาให้คงไว้

คำสำคัญ: การมีส่วนร่วม; การอนุรักษ์โบราณสถาน; วัดในจังหวัดสมุทรสงคราม

Abstract

Objecrtives of this research article were: 1. To study the current state public participation in the conservation of temple historical sites in Samut Songkhram Province; 2. To study the factors associated with public participation in the conservation of historical temple sites in Samut Songkhram Province; and 3. To propose a model for public participation in the conservation of temple historical sites in Samut Songkhram Province, conducted by the mixed-methods research. The quantitative research, data were collected from 384 samples, local residents using a questionnaire and analyzed using mean and standard deviation. The qualitative research, data were collected through in-depth interviews and focus group discussions and analyzed using descriptive content interpretation.

The research findings revealed that: 1. The overall current state public participation in the conservation of temple historical sites in Samut Songkhram Province were at a high level ($\overline{X}$ = 3.58, S.D. = 1.06); 2. The factors associated with public participation comprised three factors: leadership, with leaders serving as positive role models; benefits and motivation, with local residents recognizing the spiritual and economic value of historical sites; and the structure of the participation process, including work organization, communication, the use of digital media, and support from external agencies; 3. The model of public participation in the conservation of historical temple sites in Samut Songkhram Province was developed based on the concepts of public participation and historical site conservation, integrating Sangahavatthu as the means of fostering harmony and cooperation and Sammappadhana as a framework for cultivating perseverance in

conservation efforts. The model consisted of four stages: 1) Jointly raising awareness and acknowledging the existing situation, 2) Jointly determining appropriate directions for conservation, 3) Jointly undertaking field-based conservation activities, and 4) Jointly monitoring, evaluating, and maintaining the conservation outcomes.

Keywords: Public Participation; Historical Site Conservation; Temples in Samut Songkhram Province

บทนำ

การมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นกระบวนการสำคัญในการพัฒนาสังคมและชุมชน เนื่องจากเป็นการเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีบทบาทในการกำหนดทิศทาง การดำเนินกิจกรรม การได้รับประโยชน์ และการประเมินผลในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับตนเองและส่วนรวม อันนำไปสู่การสร้างความรู้สึกเป็นเจ้าของและความรับผิดชอบร่วมกัน โดย Cohen และ Uphoff ได้เสนอแนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมว่า ควรพิจารณาการมีส่วนร่วมของประชาชนใน 4 ประการ ได้แก่ การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ การมีส่วนร่วมในการดำเนินงาน การมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ และการมีส่วนร่วมในการประเมินผล ซึ่งทั้ง 4 ประการมีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกันและเป็นกระบวนการสำคัญที่ช่วยให้การดำเนินงานของชุมชนมีความเหมาะสมและตอบสนองต่อความต้องการของประชาชน (Cohen, M, John and Norman, T, Uphoff., 1980)

จังหวัดสมุทรสงครามเป็นจังหวัดที่มีประวัติศาสตร์ยาวนานและมีความสำคัญยิ่งต่อประเทศไทย มีโบราณสถานและโบราณวัตถุทางพระพุทธศาสนาอันล้ำค่ากระจายอยู่ตามวัดวาอารามต่าง ๆ ทั่วทั้งจังหวัด ซึ่งไม่เพียงแต่เป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่สะท้อนถึงภูมิปัญญา ความเชื่อ และศิลปวิทยาการของบรรพบุรุษ แต่ยังเป็นหลักฐานทางประวัติศาสตร์ที่บ่งบอกถึงความเจริญรุ่งเรืองของชุมชนในอดีตอีกด้วย (พระครูใบฎีกาศักดิ์ดนัย สนฺตจิตโต (เนตรพระ), 2563) ดังใน พระราชบัญญัติโบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ และพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พ.ศ. 2504 และที่แก้ไขเพิ่มเติม ซึ่งเป็นกฎหมายที่มีวัตถุประสงค์เพื่อให้การคุ้มครองดูแลรักษา การบูรณะ การซ่อมแซมโบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุและพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ และการควบคุมการผลิต และการค้าสิ่งเทียมโบราณวัตถุหรือสิ่งเทียมศิลปวัตถุให้เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ และในมาตรา 10 ประกอบมาตรา 35 ได้กำหนดว่า ห้ามมิให้ผู้ใดซ่อมแซม แก้ไข เปลี่ยนแปลง รื้อถอน ต่อเติม ทำลาย เคลื่อนย้ายโบราณสถานหรือส่วนต่าง ๆ ของโบราณสถาน หรือขุดสิ่งใด ๆ หรือปลูกสร้างอาคารภายในบริเวณโบราณสถาน

เว้นแต่จะทำตามคำสั่งของอธิบดีกรมศิลปากร หรือได้รับอนุญาตเป็นหนังสือจากอธิบดี และถ้าหนังสืออนุญาตนั้นกำหนดเงื่อนไขไว้ ประการใดก็ต้องปฏิบัติตามเงื่อนไขนั้นด้วย หากผู้ใดฝ่าฝืนหรือไม่ปฏิบัติตามเงื่อนไขที่อธิบดีกำหนดไว้ ในหนังสืออนุญาตต้องระวางโทษจำคุกหรือปรับตามที่กฎหมายกำหนด (กรมศิลปากร, 2513)

โบราณสถานที่สำคัญในจังหวัดสมุทรสงครามที่ได้รับการประกาศขึ้นทะเบียนแล้ว มีจำนวน 22 แห่ง (กรมศิลปากร, 2563) โดยทั้งหมดนี้ได้ตั้งอยู่ในวัดซึ่งถือได้ว่าเป็นศูนย์รวมจิตใจของชุมชน และเป็นแหล่งเรียนรู้ที่สำคัญ บอกเล่าเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ สังคม และเศรษฐกิจของท้องถิ่น เอกลักษณ์เหล่านี้ได้สะท้อนผ่านโบราณสถานและโบราณวัตถุทางพระพุทธศาสนาจำนวนมากที่ปรากฏอยู่ในวัดต่างๆ เช่น วัดบางกุ้ง ที่มีโบสถ์ปรกโพธิ์อันเลื่องชื่อ หรือ วัดอัมพวันเจติยาราม ถือได้ว่าเป็นศูนย์กลางของความศรัทธา และเป็นคลังเก็บรักษางานศิลปกรรมอันประณีตงดงาม ทั้งงานสถาปัตยกรรม ประติมากรรม และจิตรกรรม ซึ่งบ่งชี้ถึงอำนาจแห่งศรัทธาและความเจริญรุ่งเรืองในอดีต (กรมศิลปากร, 2563) ปัจจุบันโบราณสถานเหล่านี้ กำลังเผชิญกับปัญหาความเสื่อมโทรม และการถูกทำลายจากหลายสาเหตุ ทั้งปัจจัยทางธรรมชาติ เช่น กาลเวลา สภาพอากาศ และปัจจัยจากการกระทำของมนุษย์ ไม่ว่าจะเป็นการขาดความรู้ความเข้าใจในการบูรณะ การขาดการประสานงานจากหน่วยงานที่รับผิดชอบ (พระมหาเสถียร ถาวรธมฺโม (เกษาชาติ), 2554) เช่น อุโบส และวิหารวัดเหมืองใหม่ ตำบลเหมืองใหม่ อำเภออัมพวา จังหวัดสมุทรสงคราม พบว่า การบูรณะใบเสมารอบอุโบสถยังไม่ถูกต้อง อีกทั้งฝีมือทางช่างมีความแตกต่างจากการปั้นปูนประดับอุโบสถอย่างเห็นได้ชัด และยังพบว่าสภาพของใบเสมา และยางรักแห้งแข็งกระด้าง หลุดออกจากใบเสมาเป็นส่วนมาก ตัวใบเสมาคงเป็นเสมาเก่าที่สร้างคนละช่วงเวลากับอุโบสถ (กรมศิลปากร, 2556) สอดคล้องกับการวิจัยของพระครูโสภณจิตตาภิรม (จำนงค์ จิตฺตสุโภ) (2565) ที่พบว่า สภาพปัญหาในการอนุรักษ์โบราณสถาน คือ การขาดความรู้ ในการอนุรักษ์ขาดการอนุรักษ์โบราณสถาน ขาดความร่วมแบบเครือข่าย การขาดงบประมาณ และการขาดระบบการบริหารจัดการที่ดีไปจนถึงการบุกรุกพื้นที่โบราณสถาน ส่งผลให้มรดกทางวัฒนธรรมอันประเมินค่ามิได้ของจังหวัดสมุทรสงครามให้สูญสิ้นไป เมื่อพิจารณาแล้วเห็นได้ว่าการศึกษาเกี่ยวกับการอนุรักษ์โบราณสถานส่วนใหญ่มุ่งให้ความสำคัญกับสภาพปัญหา แนวทางการอนุรักษ์ การบริหารจัดการ การมีส่วนร่วมของชุมชน ตลอดจนบทบาทของหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ขณะที่การศึกษาการมีส่วนร่วมของประชาชนมักพิจารณาในภาพรวมของการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ การดำเนินงาน การรับผลประโยชน์ และการประเมินผลตามแนวคิดของ Cohen และ Uphoff อย่างไรก็ตาม ยังไม่ปรากฏว่า มีการนำองค์ความรู้ดังกล่าวมาเชื่อมโยงกับหลักพุทธธรรมในบริบทของจังหวัด

สมุทรสงคราม โดยเฉพาะการนำหลักสังคหวัตถุ 4 (ที.ปา. 11/313/40) (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) ในการบริหารคนเพื่อสร้างความสามัคคีปรองดอง ผูกมิตรไมตรี และดึงดูดประชาชนให้เข้ามามีส่วนร่วมด้วยความเต็มใจ และหลักสัมมัปปธาน 4 (องฺ.จตุกฺก. 21/69/96) (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539) ในการส่งเสริมความเพียรในการทำงาน

จากเหตุผลที่กล่าวมาข้างต้น ผู้วิจัยจึงเล็งเห็นความสำคัญและมีความสนใจที่จะศึกษาเรื่องการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์โบราณสถานของวัดในจังหวัดสมุทรสงคราม เพื่อทำความเข้าใจถึงสภาพปัจจุบัน ปัจจัยที่เกี่ยวข้อง และรูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์โบราณสถานของวัดในจังหวัดสมุทรสงคราม ซึ่งผลการวิจัยในครั้งนี้จะเป็นข้อมูลอันเป็นประโยชน์ต่อหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ชุมชน และผู้ที่สนใจ ในการวางแผนส่งเสริมและพัฒนาการอนุรักษ์โบราณสถานของวัดในจังหวัดสมุทรสงครามให้คงอยู่เป็นมรดกอันล้ำค่าของชาติตลอดไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาสภาพปัจจุบันการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์โบราณสถานของวัดในจังหวัดสมุทรสงคราม
2. เพื่อศึกษาปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์โบราณสถานของวัดในจังหวัดสมุทรสงคราม
3. เพื่อนำเสนอรูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์โบราณสถานของวัดในจังหวัดสมุทรสงคราม

วิธีดำเนินการวิจัย

1. รูปแบบของการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยแบบผสมวิธี (Mixed Methods Research) ระหว่างการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) และการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research)

2. ประชากร กลุ่มตัวอย่าง และหรือผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

2.1 การวิจัยเชิงปริมาณ

1) ประชากร คือ ประชาชนในจังหวัดสมุทรสงคราม จำนวน 187,993 คน (สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2568)

2) กลุ่มตัวอย่าง ผู้วิจัยกำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่างโดยใช้ตารางกำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่างของ Krejcie และ Morgan (Krejcie, R. V., & Morgan, D. W., 1970) ได้กลุ่มตัวอย่างจำนวน 384 คน

จากนั้นใช้วิธีการสุ่มตัวอย่างแบบแบ่งชั้นภูมิ (Stratified Random Sampling) โดยแบ่งประชากรตามอำเภอในจังหวัดสมุทรสงคราม และจัดสรรจำนวนกลุ่มตัวอย่างในแต่ละอำเภอตามสัดส่วนของประชากร แล้วจึงดำเนินการสุ่มตัวอย่างประชาชนในแต่ละอำเภอให้ได้จำนวนรวม 384 คน

2.2 การวิจัยเชิงคุณภาพ

1) ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ผู้วิจัยได้กำหนดเลือกผู้ให้ข้อมูลสำคัญแบบเจาะจง (Purposive Sampling) โดยพิจารณาจากผู้ที่มีความรู้ ประสบการณ์ และมีส่วนเกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์โบราณสถานในจังหวัดสมุทรสงคราม จำนวน 17 รูปหรือคน แบ่งเป็น 3 กลุ่ม ได้แก่ 1. กลุ่มภาคประชาชนและผู้นำชุมชน จำนวน 8 คน 2. กลุ่มผู้ดูแลโบราณสถาน จำนวน 6 คน และ 3. กลุ่มหน่วยงานภาครัฐและผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 3 คน

2) การประชุมสนทนากลุ่ม (Focus Group) ผู้วิจัยได้กำหนดเลือกผู้ให้ข้อมูลสำคัญแบบเจาะจง (Purposive Sampling) โดยพิจารณาจากผู้ที่มีความรู้ ประสบการณ์ และมีส่วนเกี่ยวข้อง สามารถสะท้อนความคิดเห็น แลกเปลี่ยนประสบการณ์ จำนวน 20 คน แบ่งเป็น 3 กลุ่ม ได้แก่ 1. กลุ่มผู้นำชุมชนและตัวแทนภาครัฐ จำนวน 7 คน 2. กลุ่มผู้นำชุมชน จำนวน 7 คน และ 3. กลุ่มตัวแทนภาคประชาชนและผู้ประกอบการ จำนวน 6 คน

3. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

3.1 การวิจัยเชิงปริมาณ เครื่องมือที่ใช้ คือ แบบสอบถาม ที่สร้างขึ้นจากการศึกษาจากเอกสาร ตำรา และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง จำนวน 40 ข้อ โดยหาค่าดัชนีความสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของแต่ละข้อ ได้ค่า IOC เท่ากับ 0.60-1.00 ค่าความเชื่อมั่นแบบสอบถาม เท่ากับ 0.995

3.2 การวิจัยเชิงคุณภาพ ประกอบด้วย 1) แบบสัมภาษณ์เชิงลึก ที่สร้างขึ้นจากการศึกษาจากเอกสาร ตำรา และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง มีประเด็นคำถามเกี่ยวกับปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์โบราณสถาน และหลักพุทธธรรมที่ส่งเสริมการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์โบราณสถาน และ 2) แบบการประชุมสนทนากลุ่ม ซึ่งสร้างขึ้นจากการศึกษาเอกสาร แนวคิด ทฤษฎี งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และผลการวิเคราะห์ข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึก โดยกำหนดประเด็นสำหรับการอภิปรายเกี่ยวกับรูปแบบและแนวทางการมีส่วนร่วมของประชาชน

4. การเก็บรวบรวมข้อมูล

4.1 การวิจัยเชิงปริมาณ โดยการนำแบบสอบถามเก็บข้อมูลกับกลุ่มตัวอย่าง 384 ชุด และได้รับแบบสอบถามกลับครบตามจำนวนที่กำหนด

4.2 การวิจัยเชิงคุณภาพ 1) การสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ผู้วิจัยลงพื้นที่สัมภาษณ์ด้วยตนเอง จำนวน 17 รูปหรือคน 2) การประชุมสนทนากลุ่ม ผู้วิจัยเชิญกลุ่มเป้าหมาย 20 คน เข้าร่วมประชุมในวันและเวลาที่กำหนด โดยจดและบันทึกเสียง ถอดความตามวัตถุประสงค์การวิจัย

5. การวิเคราะห์ข้อมูลและสถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล

5.1 การวิจัยเชิงปริมาณ ผู้วิจัยวิเคราะห์ข้อมูลจากแบบสอบถามโดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูป ใช้สถิติพรรณนาหาค่าความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน

5.2 การวิจัยเชิงคุณภาพ ผู้วิจัยรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึก และการประชุมสนทนากลุ่ม มาจัดกลุ่มข้อมูลโดยใช้การวิเคราะห์เนื้อหา

ผลการวิจัย

1. สภาพปัจจุบันการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์โบราณสถานของวัดในจังหวัดสมุทรสงคราม

ตารางที่ 1 ค่าเฉลี่ย และค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของสภาพปัจจุบันการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์โบราณสถานของวัดในจังหวัดสมุทรสงคราม โดยภาพรวม

สภาพปัจจุบันการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์โบราณสถานของวัดในจังหวัดสมุทรสงคราม โดยภาพรวม	ระดับปฏิบัติการ (n = 384)			ลำดับที่
	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล	
1. การมีส่วนร่วมในการรับรู้และค้นหาปัญหา	3.59	1.02	มาก	3
2. การมีส่วนร่วมในการวางแผนและตัดสินใจ	3.37	1.11	ปานกลาง	4
3. การมีส่วนร่วมในการปฏิบัติงาน	3.69	1.00	มาก	1
4. การมีส่วนร่วมในการติดตามประเมินผล	3.69	1.07	มาก	2
รวม	**3.58**	**1.06**	**มาก**	

จากตารางที่ 1 ค่าเฉลี่ย และค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของสภาพปัจจุบันการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์โบราณสถานของวัดในจังหวัดสมุทรสงคราม พบว่า โดยภาพรวมมีระดับการปฏิบัติการ อยู่ในระดับมาก ($\bar{X}$ = 3.58, S.D. = 1.06) เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน โดยเรียงลำดับตามค่าเฉลี่ยจากมากไปหาน้อย พบว่า ด้านที่มีการปฏิบัติสูงที่สุด คือ การมีส่วนร่วมในการปฏิบัติงาน อยู่ในระดับมาก ($\bar{X}$ = 3.69, S.D. = 1.00) ลำดับที่ 2 คือ การมีส่วนร่วมในการติดตามประเมินผล

อยู่ในระดับมาก ($\overline{X}$ = 3.69, S.D. = 1.07) ลำดับที่ 3 คือ การมีส่วนร่วมในการรับรู้และค้นหาปัญหาอยู่ในระดับมาก ($\overline{X}$ = 3.59, S.D. = 1.02) ลำดับที่มีการปฏิบัติน้อยที่สุด คือ การมีส่วนร่วมในการวางแผนและตัดสินใจ ซึ่งอยู่ในระดับปานกลาง ($\overline{X}$ = 3.37, S.D. = 1.11)

2. ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์โบราณสถานของวัดในจังหวัดสมุทรสงคราม

1) ด้านภาวะผู้นำ ผู้นำชุมชนทั้งที่เป็นทางการและผู้นำทางศาสนาต้องประพฤติตนเป็นแบบอย่างที่ดี ปฏิบัติงานด้วยความเสียสละ โปร่งใส ซื่อสัตย์สุจริต และยึดถือประโยชน์ส่วนรวมเป็นสำคัญ เพื่อสร้างความศรัทธาและความไว้วางใจให้แก่ประชาชน นอกจากนี้ ผู้นำต้องมีวิสัยทัศน์สร้างความตระหนักรู้ เปิดโอกาสให้ชุมชนมีส่วนร่วมแสดงความคิดเห็น ปลูกฝังจิตสำนึกให้ชาวบ้านเกิดความรัก ความหวงแหน และเห็นคุณค่าทางประวัติศาสตร์ของมรดกในท้องถิ่น

2) ด้านผลประโยชน์และแรงจูงใจ เกิดจากความศรัทธาและความผูกพันที่มีต่อวัด ซึ่งเป็นศูนย์รวมจิตใจของชุมชน เป็นแรงผลักดันสำคัญที่ช่วยปลูกฝังให้ประชาชนตระหนักถึงคุณค่าทางศิลปวัฒนธรรมและเกิดความรู้สึกเป็นเจ้าของมรดกร่วมกัน นำมาซึ่งความหวงแหนโบราณสถาน นอกจากนี้ ผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจยังเป็นปัจจัยที่สำคัญ การอนุรักษ์โบราณสถานให้มีความสมบูรณ์จะช่วยพัฒนาพื้นที่ให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ดึงดูดนักท่องเที่ยวเข้ามาเยี่ยมชม เปิดโอกาสให้ชาวบ้านได้ประกอบอาชีพ ค้าขายสินค้าและบริการ ก่อให้เกิดการสร้างงาน สร้างรายได้ กระตุ้นการหมุนเวียนของเศรษฐกิจฐานราก และยกระดับคุณภาพชีวิตของคนในชุมชนให้มีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น

3) ด้านโครงสร้างของกระบวนการมีส่วนร่วม มุ่งเน้นความสำคัญของการจัดระเบียบ และช่องทางการสื่อสารที่ชัดเจน ชุมชนควรจัดตั้งเวที การประชุมหมู่บ้าน หรือประยุกต์ใช้สื่อดิจิทัลเป็นช่องทางเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมแสดงความคิดเห็นและร่วมตัดสินใจตั้งแต่เริ่มต้น เพื่อสร้างความเข้าใจ ลดความขัดแย้ง นอกจากนี้ จำเป็นต้องได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานภายนอกที่มีความเชี่ยวชาญเฉพาะทาง ทั้งในด้านการจัดสรรงบประมาณ การอำนวยความสะดวก และการถ่ายทอดองค์ความรู้ทางวิชาการที่ถูกต้อง เพื่อให้การบูรณปฏิสังขรณ์และการอนุรักษ์โบราณสถานดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพ และได้มาตรฐาน

3. รูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์โบราณสถานของวัดในจังหวัดสมุทรสงคราม

รูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์โบราณสถานของวัดในจังหวัดสมุทรสงคราม เป็นผลจากการสังเคราะห์แนวคิด และทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง การสำรวจระดับความคิดเห็น

โดยใช้แบบสอบถามกลุ่มตัวอย่าง การสัมภาษณ์เกี่ยวกับปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์โบราณสถาน จากนั้นสร้างรูปแบบ และจัดประชุมสนทนากลุ่มผู้ทรงคุณวุฒิเพื่อยืนยันรูปแบบประกอบด้วย หลักการ วัตถุประสงค์ กระบวนการส่งเสริมการมีส่วนร่วม การประเมินผล และเงื่อนไขความสำเร็จ ซึ่งรูปแบบดังกล่าวเป็นกระบวนการปฏิบัติการเชิงรุกแบบบูรณาการที่มุ่งเน้นการเปลี่ยนบทบาทของประชาชนในจังหวัดสมุทรสงครามสู่การเป็นเจ้าของในการอนุรักษ์ โดยน้อมนำหลักพุทธธรรม 2 หลักธรรม คือ หลักสัมมัปปทาน 4 ใช้ในการขับเคลื่อนการทำงาน และหลักสังคหวัตถุ 4 เพื่อเชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่าง วัด ชุมชน และหน่วยงานราชการ (บวร) ให้แน่นแฟ้น ดำเนินการตามแนวคิดการมีส่วนร่วม 4 ขั้นตอน คือ ขั้นที่ 1 ร่วมสร้างความตระหนักรู้และยอมรับความจริง เป็นขั้นตอนเริ่มต้นที่เน้นการสร้างความตระหนักรู้และการยอมรับความจริงร่วมกันระหว่างวัด และชุมชน ขั้นที่ 2 ร่วมกำหนดทิศทางการอนุรักษ์ที่ถูกต้อง เป็นขั้นตอนในการระดมสมอง และหาข้อสรุปเพื่อกำหนดทิศทางการอนุรักษ์ที่ถูกต้องและเป็นที่ยอมรับ ขั้นที่ 3 ร่วมลงพื้นที่ปฏิบัติจริง เป็นการรวมพลังความสามัคคีเพื่อนำแผนงานสู่การปฏิบัติจริงในพื้นที่ และขั้นที่ 4 ร่วมติดตามตรวจสอบ และรักษาให้คงไว้ เป็นขั้นตอนการตรวจสอบและรักษาผลสัมฤทธิ์เพื่อให้เกิดความยั่งยืนสืบไป

อภิปรายผลการวิจัย

1. สภาพปัจจุบันการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์โบราณสถานของวัดในจังหวัดสมุทรสงคราม โดยภาพรวมมีระดับการปฏิบัติการ อยู่ในระดับมาก โดยเรียงลำดับตามค่าเฉลี่ยจากมากไปหาน้อย พบว่า ด้านที่มีการปฏิบัติสูงที่สุด คือ การมีส่วนร่วมในการปฏิบัติงาน อยู่ในระดับมาก ลำดับที่ 2 คือ การมีส่วนร่วมในการติดตามประเมินผล อยู่ในระดับมาก ลำดับที่ 3 คือ การมีส่วนร่วมในการรับรู้และค้นหาปัญหา อยู่ในระดับมาก ลำดับที่มีการปฏิบัติน้อยที่สุด คือ การมีส่วนร่วมในการวางแผนและตัดสินใจ ซึ่งอยู่ในระดับปานกลาง ทั้งนี้ อาจเป็นเพราะว่า ประชาชนในจังหวัดสมุทรสงครามส่วนใหญ่ยังมีความคุ้นเคยกับรูปแบบการทำงานในลักษณะผู้รับนโยบายเพื่อนำไปปฏิบัติ หรือเป็นเพียงผู้ร่วมลงแรงสนับสนุนกิจกรรมตามที่หน่วยงานภาครัฐและผู้นำชุมชนกำหนด มากกว่าการเป็นผู้ริเริ่มโครงการหรือมีอำนาจในการร่วมตัดสินใจตั้งแต่ขั้นตอนแรก ทำให้การวางแผนถูกจำกัดอยู่กับกลุ่มผู้นำ ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัยของพระมหาเสถียร ถาวรธมฺโม (เกษาชาติ) (2554) ที่พบว่า ระดับการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์โบราณสถานโดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง โดยด้านที่มีการมีส่วนร่วมอยู่ในระดับมากคือด้านร่วมปฏิบัติงานและด้านร่วมติดตามประเมินผลและบำรุงรักษา ในขณะที่ด้านร่วมค้นหาสาเหตุของปัญหา และด้านร่วมหาวิธีการแก้ไขปัญหาอยู่ในระดับปานกลาง

2. ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์โบราณสถานของวัดในจังหวัดสมุทรสงคราม มี 3 ปัจจัย ประกอบด้วย 1. ด้านภาวะผู้นำ ต้องประพฤติตนเป็นแบบอย่างที่ดี ปฏิบัติงานด้วยความเสียสละ โปร่งใส ซื่อสัตย์สุจริต สร้างความศรัทธาและความไว้วางใจ มีวิสัยทัศน์ ทั้งนี้ อาจเป็นเพราะว่า ทั้งนี้ อาจเป็นเพราะจังหวัดสมุทรสงครามมีลักษณะเป็นชุมชนที่มีความสัมพันธ์ใกล้ชิด และมีวัดเป็นศูนย์กลางสำคัญของวิถีชีวิตและกิจกรรมของชุมชน ผู้นำชุมชน และผู้นำท้องถิ่นจึงมีบทบาทสำคัญในการเชื่อมโยงประชาชนกับวัด และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์โบราณสถาน เมื่อผู้นำปฏิบัติหน้าที่ด้วยความโปร่งใส เสียสละ และคำนึงถึงประโยชน์ส่วนรวม ย่อมช่วยสร้างความเชื่อมั่นแก่ประชาชน และส่งเสริมความพร้อมในการเข้ามามีส่วนร่วมในการอนุรักษ์โบราณสถานของวัด ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัยของดาริกา โพธิรุกข์ (2563) ที่พบว่า การอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมในระดับพื้นที่ส่วนใหญ่มักขึ้นอยู่กับบทบาทของผู้นำชุมชนเป็นหลัก ประชาชนจะเข้าร่วมงานประเพณีและสนับสนุนกิจกรรมต่างๆ ตามที่ผู้นำชุมชนจัดขึ้น แนวคิดและการริเริ่มโครงการต่างๆ จึงมีความสัมพันธ์โดยตรงกับวิสัยทัศน์ของผู้นำในพื้นที่นั้น 2. ด้านผลประโยชน์ และแรงจูงใจ พบว่า เกิดจากความศรัทธา และความผูกพันเป็นแรงผลักดันสำคัญ นอกจากนี้ การอนุรักษ์โบราณสถานให้มีความสมบูรณ์จะช่วยพัฒนาพื้นที่ให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ก่อให้เกิดการสร้างงานสร้างรายได้ ทั้งนี้ อาจเป็นเพราะว่า จังหวัดสมุทรสงครามมีแหล่งวัฒนธรรม และวิถีชีวิตของชุมชนที่เชื่อมโยงกับวัด และแหล่งโบราณสถาน การที่ประชาชนมองเห็นคุณค่าของโบราณสถานทั้งในด้านจิตใจจากความศรัทธาและด้านเศรษฐกิจจากโอกาสในการพัฒนาการท่องเที่ยว ย่อมทำให้เกิดความตระหนักถึงประโยชน์ที่ชุมชนจะได้รับร่วมกัน และเกิดแรงจูงใจในการเข้ามามีส่วนร่วม ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัยของบำรุง เอี่ยมสอาด (2553) ที่พบว่า ยุทธศาสตร์การพัฒนาโบราณสถานให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ช่วยส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชน โดยการทำงานร่วมกันทำให้เกิดการฟื้นฟูศิลปวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อให้คนรุ่นต่อไปได้ศึกษา ตลอดจนช่วยให้ทุกคนเห็นประโยชน์และคุณค่าของการอนุรักษ์โบราณสถานอย่างแท้จริง 3. ด้านโครงสร้างของกระบวนการมีส่วนร่วม การจัดระเบียบการทำงาน ช่องทางการสื่อสาร การใช้สื่อดิจิทัล และการสนับสนุนจากหน่วยงานภายนอก ทั้งนี้ อาจเป็นเพราะว่า การอนุรักษ์โบราณสถานของวัดในจังหวัดสมุทรสงครามเกี่ยวข้องกับหลายฝ่าย ทั้งวัด ชุมชน หน่วยงานภาครัฐ และหน่วยงานที่มีความรู้ด้านการอนุรักษ์ จึงจำเป็นต้องมีการกำหนดบทบาทหน้าที่และแนวทางการดำเนินงานที่ชัดเจน รวมทั้งมีช่องทางการสื่อสารที่สะดวกและเข้าถึงประชาชน การนำสื่อดิจิทัลมาใช้ยังช่วยเผยแพร่ข้อมูลข่าวสาร ประชาสัมพันธ์กิจกรรมและเปิดโอกาสให้ประชาชนรับทราบและเข้ามามีส่วนร่วมได้อย่างรวดเร็ว ขณะเดียวกัน การได้รับ

คำแนะนำ และการสนับสนุนจากหน่วยงานภายนอกมีความสำคัญต่อการดำเนินงาน เนื่องจากการอนุรักษ์โบราณสถานมีรายละเอียดและหลักวิชาการเฉพาะด้าน การมีหน่วยงานหรือผู้เชี่ยวชาญเข้ามาให้คำปรึกษาจึงช่วยให้ชุมชนสามารถดำเนินงานได้อย่างถูกต้อง ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัยของศรีประไพ อุดมละมุล และคณะ (2560) ที่พบว่า แนวทางการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาโบราณสถาน จำเป็นต้องได้รับการจัดสรรสาธารณูปโภค และงบประมาณสนับสนุนจากภาครัฐ ซึ่งถือเป็นกลไกสำคัญในการสนับสนุนการดำเนินงานและช่วยขับเคลื่อนให้การทำงานของชุมชนสัมฤทธิ์ผลตามความต้องการได้อย่างมีประสิทธิภาพ

3. รูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์โบราณสถานของวัดในจังหวัดสมุทรสงคราม ประกอบด้วย หลักการ วัตถุประสงค์ กระบวนการส่งเสริมการมีส่วนร่วม การประเมินผล และเงื่อนไขความสำเร็จ โดยน้อมนำหลักสังคหวัตถุ 4 และหลักสัมมัปปทาน 4 ดำเนินการตามแนวคิดการมีส่วนร่วม มี 4 ขั้นตอน 1) ร่วมสร้างความตระหนักรู้และยอมรับความจริง 2) ร่วมกำหนดทิศทางการอนุรักษ์ที่ถูกต้อง 3) ร่วมลงพื้นที่ปฏิบัติจริง 4) ร่วมติดตามตรวจสอบและรักษาให้คงไว้ ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่า จังหวัดสมุทรสงครามมีวัดและโบราณสถานที่เชื่อมโยงกับวิถีชีวิต ประวัติศาสตร์ และความสัมพันธ์ของคนในชุมชน การอนุรักษ์จึงจำเป็นต้องอาศัยความร่วมมือจากหลายภาคส่วน และการมีส่วนร่วมอย่างต่อเนื่อง การดำเนินงานตามลำดับตั้งแต่การสร้างความตระหนัก การร่วมกำหนดทิศทาง การลงมือปฏิบัติ และการติดตามรักษาผลที่เกิดขึ้น ทำให้ประชาชนมีโอกาสเข้ามามีส่วนร่วมอย่างเป็นระบบ การประยุกต์ใช้หลักสังคหวัตถุ 4 และหลักสัมมัปปทาน 4 จึงช่วยเสริมสร้างความร่วมมือ ความรับผิดชอบร่วม และความผูกพันของประชาชนได้เป็นอย่างดี ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัยของพระครูโสภณจิตตาภิรม (จำนงค์ จิตฺตสุโภ) (2565) ที่พบว่า การประยุกต์ใช้หลักสัมมัปปธาน 4 คือ อนุรักขนาปธาน หมายถึง เพียรรักษากุศลธรรมที่เกิดขึ้นแล้วให้ตั้งมั่นมิให้เสื่อม และเจริญยิ่งขึ้นไป เพื่อเป็นอนุสรณ์ให้อนุชนรุ่งหลังในอนาคตได้ศึกษาถึงความสำคัญ และความเป็นมาของมรดกสืบไป และสอดคล้องกับผลการวิจัยของพระสุนทร ธมฺมวโร (บุญคง) (2560) ที่พบว่า การประยุกต์ใช้หลักสังคหวัตถุ 4 ทำให้ประชาชนในชุมชนช่วยเหลือกัน พูดจาด้วยถ้อยคำไพเราะ มีจิตอาสา ประพฤติตนเสมอต้นเสมอปลาย และยังสอดคล้องกับผลการวิจัยของพระมหาเสถียร ถาวรธมฺโม (เกษาชาติ) (2554) ที่พบว่า การมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์โบราณสถานของพระสังฆาธิการในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ประกอบด้วย ร่วมค้นหาสาเหตุของปัญหา ร่วมหาวิธีการแก้ไขปัญหา ร่วมปฏิบัติงาน และร่วมติดตาม

องค์ความรู้ใหม่

จากการศึกษาเรื่อง การมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์โบราณสถานของวัดในจังหวัดสมุทรสงคราม ผู้วิจัยสังเคราะห์เป็นองค์ความรู้จากการวิจัย ได้ดังภาพที่ 1 ดังนี้

ภาพที่ 1 องค์ความรู้จากการวิจัย

จากภาพที่ 1 องค์ความรู้จากการวิจัยเรื่อง การมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์โบราณสถานของวัดในจังหวัดสมุทรสงคราม สามารถสรุปได้ดังนี้

1. การบูรณาการหลักพุทธธรรม เป็นการนำหลักพุทธธรรมส่งเสริมการมีส่วนร่วม ประกอบด้วย หลักสังคหวัตถุ 4 เพื่อประสานความสามัคคี ได้แก่ ทาน การสละทรัพย์ และแรงกาย ปิยวาจา การสื่อสารเชิงบวก อัตถจริยา การบำเพ็ญประโยชน์เพื่อส่วนรวม และสมานัตตตา การปฏิบัติงานด้วยความเสมอต้นเสมอปลาย และหลักสัมมัปปทาน 4 ซึ่งเป็นกรอบความเพียรในการทำงาน ได้แก่ สังวรปธาน การเฝ้าระวังความเสียหาย ปหานปธาน การละเว้นพฤติกรรมที่ทำลายโบราณสถาน ภาวนาปธาน การสร้างสรรค์พัฒนาพื้นที่ให้สวยงาม และอนุรักขนาปธาน การสืบสาน และบำรุงรักษาสภาพให้คงความสมบูรณ์ ซึ่งจะช่วยยกระดับกระบวนการมีส่วนร่วมและสร้างความยั่งยืนในการอนุรักษ์

2. การมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์โบราณสถานของวัดในจังหวัดสมุทรสงคราม ดำเนินการตามแนวคิดการมีส่วนร่วม มี 4 ขั้นตอน 1) ร่วมสร้างความตระหนักรู้ และยอมรับความจริง โดยการลงพื้นที่สำรวจและวิเคราะห์หาสาเหตุแห่งความเสื่อมโทรมร่วมกัน 2) ร่วมกำหนดทิศทางการอนุรักษ์ที่ถูกต้อง เป็นการเปิดโอกาสให้ทุกภาคส่วนเสนอแนวทาง กำหนดข้อตกลง และวางแผนระดมทุนอย่างโปร่งใส 3) ร่วมลงพื้นที่ปฏิบัติจริง สละแรงกาย ทรัพย์สิน และร่วมกิจกรรมสาธารณประโยชน์เพื่อฟื้นฟูโบราณสถาน 4) ร่วมติดตามตรวจสอบและรักษาให้คงไว้ เป็นการตรวจสอบผลสัมฤทธิ์ วางโครงสร้างการดูแลรักษาระยะยาว และประเมินผลลัพธ์ ซึ่งจะช่วยเปลี่ยนบทบาทของประชาชนจากผู้รับนโยบายมาเป็นผู้มีส่วนร่วมตัดสินใจและเป็นเจ้าของมรดกวัฒนธรรมอย่างแท้จริง

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1. องค์การบริหารส่วนจังหวัดสมุทรสงคราม ควรนำรูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์โบราณสถานของวัดในจังหวัดสมุทรสงครามไปกำหนดเป็นกรอบแนวทาง และแผนพัฒนาส่วนท้องถิ่น เพื่อส่งเสริมความร่วมมือระหว่างวัด ชุมชน และหน่วยงานราชการ ให้เกิดการบริหารจัดการที่ชัดเจนและเป็นระบบ

2. องค์การบริหารส่วนจังหวัดสมุทรสงคราม ควรมีบทบาทในการสนับสนุนงบประมาณ การจัดหาบุคลากรผู้เชี่ยวชาญ และการสร้างเครือข่ายการทำงานร่วมกับกรมศิลปากร เพื่ออำนวยความสะดวกในการบูรณปฏิสังขรณ์โบราณสถานให้ถูกต้องตามหลักวิชาการ และส่งเสริมการพัฒนาพื้นที่ให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่ช่วยสร้างรายได้แก่ชุมชน

ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติการ

1. วัดที่เป็นที่ตั้งของโบราณสถานในจังหวัดสมุทรสงคราม ควรนำรูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์โบราณสถานของวัดในจังหวัดสมุทรสงครามไปใช้ โดยปรับกิจกรรม และวิธีดำเนินงานให้เหมาะสมกับสภาพของโบราณสถานและบริบทของแต่ละวัด

2. วัดที่เป็นที่ตั้งของโบราณสถานในจังหวัดอื่นที่มีบริบทใกล้เคียง สามารถนำรูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์โบราณสถานของวัดไปประยุกต์ใช้เป็นแนวทางในการดำเนินงาน โดยควรพิจารณาปรับองค์ประกอบ ขั้นตอน และกิจกรรมให้สอดคล้องกับบริบทแต่ละพื้นที่

ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรศึกษาเรื่อง “รูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์โบราณสถานของวัดในจังหวัดสมุทรสงคราม” โดยนำรูปแบบไปใช้จริงพร้อมทั้งประเมินความพึงพอใจ และวัดผลสัมฤทธิ์

2. ควรศึกษาเรื่อง “ปัจจัยความสำเร็จในการพัฒนาเครือข่ายความร่วมมือระหว่างบ้านวัด และโรงเรียน ในการสืบสานและถ่ายทอดองค์ความรู้ด้านการอนุรักษ์โบราณสถานสู่เยาวชนในจังหวัดสมุทรสงคราม” เพื่อเป็นแนวทางในการปลูกฝังความหวงแหนมรดกทางวัฒนธรรมให้เกิดความยั่งยืน

เอกสารอ้างอิง

กรมศิลปากร. (2563). *โบราณสถานในเขตสำนักศิลปากรที่ 1 ราชบุรี*. สืบค้น 1 สิงหาคม 2569, จาก https://www.finearts.go.th/promotion/view/13920-โบราณสถานในเขตสำนักศิลปากรที่-1-ราชบุรี

กรมศิลปากร. (2513). *พระราชบัญญัติโบราณสถาน โบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ และพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พ.ศ. 2504 พร้อมด้วยกฎกระทรวงและระเบียบที่ออกตามความในพระราชบัญญัติฉบับนี้*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์คุรุสภาพระสุเมรุ.

กรมศิลปากร. (2556). *โครงการช่างรักในโบราณสถานสมัยรัตนโกสินทร์ประจำปี* 2556. (รายงานสรุปโครงการ). กรุงเทพฯ: กลุ่มอนุรักษ์โบราณสถาน สำนักโบราณคดี.

ดาริกา โพธิรุกข์. (2563). การมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรม: ศึกษากรณีชุมชนบ้านเขวา ตำบลเขวา อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม. *วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม*, 39(3), 42-51.

บำรุง เอี่ยมสะอาด. (2553). *แนวทางการอนุรักษ์โบราณสถานแบบมีสวนร่วมสำหรับวัดจุฬามุนี ตำบลองครักษ์ อำเภอโพธิ์ทอง จังหวัดอ่างทอง* (การค้นคว้าอิสระศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชายุทธศาสตร์การพัฒนา). พระนครศรีอยุธยา: มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา.

พระครูใบฎีกาศักดิ์ดนัย สนฺตจิตโต (เนตรพระ). (2563). *การอนุรักษ์โบราณสถานและโบราณวัตถุทางพระพุทธศาสนาของวัดในเขตอำเภอเมืองสุพรรณบุรี จังหวัดสุพรรณบุรี* (วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา). พระนครศรีอยุธยา: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระครูโสภณจิตตาภิรม (จำนงค์ จิตฺตสุโภ). (2565). *รูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์โบราณสถานตามหลักพุทธธรรม ในจังหวัดบุรีรัมย์* (ดุษฎีนิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา). พระนครศรีอยุธยา: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระมหาเสถียร ถาวรธมฺโม (เกษาชาติ). (2554). *การมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์โบราณสถานของพระสังฆาธิการในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา* (วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ). พระนครศรีอยุธยา: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระสุนทร ธมฺมวโร (บุญคง). (2560). *การประยุกต์ใช้หลักสังคหวัตถุ 4 ในชุมชนวัดหนองสม จังหวัดระยอง* (วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา) พระนครศรีอยุธยา: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

ศรีประไพ อุดมละมุล และคณะ. (2560). การสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาโบราณสถาน: กรณีศึกษาโบราณสถาน บ้านจาเละ ตำบลยะรัง อำเภอยะรัง จังหวัดปัตตานี. *วารสารมหาวิทยาลัยราชภัฏยะลา*, 12(ฉบับพิเศษ), 56-72.

สำนักงานสถิติแห่งชาติ. (2568). *สถานการณ์ด้านสังคม จำนวนประชากร*. สืบค้น 1 สิงหาคม 2569, จาก https://www.nso.go.th/nsoweb/storage/file_or_link/2024/20240605144736_37630.pdf

Cohen, M. John. & Norman, T. Uphoff. (1980). Participation's Place in Rural Development: Seeking Clarity Through Specificity. *World Development*, 8(3), 213-235.

Krejcie, R. V., & Morgan, D. W. (1970). Determining sample size for research activities, *Educational and Psychological Measurement*, 30(3), 607–610.